

Иванка ДОНЧЕВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

**ЗА НЕОБИЧАЙНАТА ЕПИТАФИЯ НА
АЛИА ПОТЕСТАС**

Ivanka DONCHEVA

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

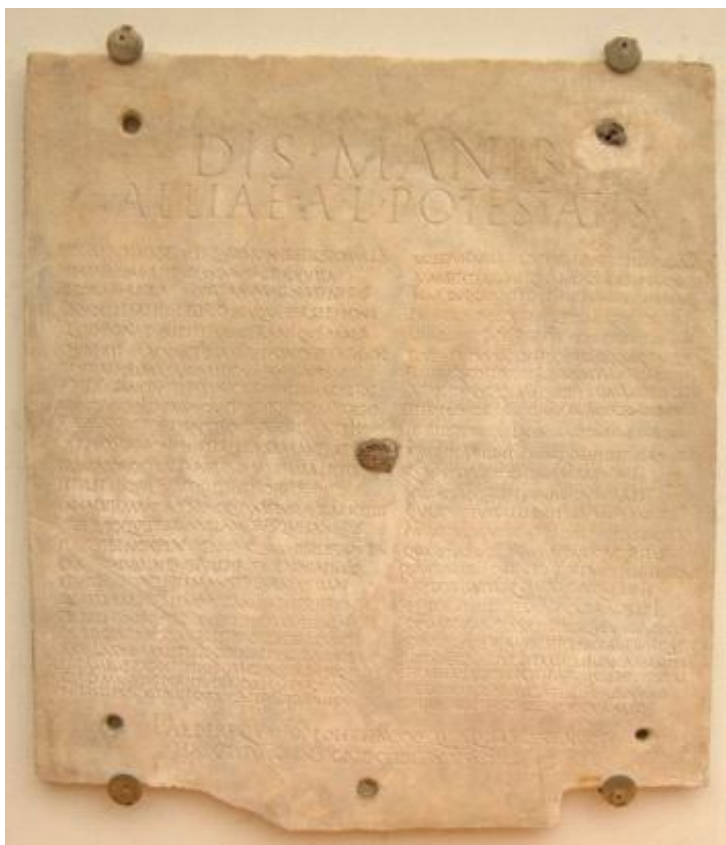
**ON THE UNUSUAL EPITAPH OF
ALLIA POTESTAS**

The paper analyses one of the longest and most complete of epitaphs dedicated to a woman. It presents a perfect synthesis of the most frequent topoi of funerary poetry, the essential motifs in praise of a woman, and elements proceeding from classical literary models (principally Ovid); alongside these, the author has incorporated certain elements from daily life; all of which paints this portrait – literary and at the same time true to life – of a real woman of flesh and blood, a canvas full of informative details, specific and personal, of incalculable documentary value.

Keywords: epigraphy, epitaph, funeral poetry, polyandry, eroticism, praise

Ключови думи: епиграфика, епитафия, погребална поезия, полиандрия, еротика, възхвала

Един от най-интересните надписи в латинската епиграфика е епитафията на Алиа Потестас (CIL, VI, 37965), гравирана върху мраморна плоча (**Обр. 1**), открита през 1912 год. на ул. Пинчана (Via Pinciana) в Рим.

Обр. 1 – Мраморна плоча с епитафия на *Allia Potestas*, Museo Epigrafico, Roma

Надгробната плоча е открита случайно от група работници при изкоп за основи на гараж, на 2 м дълбочина под нивото на улицата. Плочата е била разбита на две парчета, но и двете добре запазени. Размерите на плочата са около 23 на 26 инча (58,42 на 66,04 см). Има пет отвора, два в горната и три в долната част, служещи очевидно за закрепване. Надписът е метричен и е разположен в две колони. В него авторът, Aulus Allius, е възпял своята освободена робиня, която същевременно е била и негова любима. Откакто текстът е бил публикуван за първи път от G. Mancini в *Notizie degli Scavi di antichità* (Mancini 1912: 155-158), са му посветени голям брой изследвания¹, но, според повечето

---

¹ Albini 1969; Armini 1927; Brugi 1913; Castelli 1914; Costa 1912-13; Costa 1913-14; De Marchi 1914; Desmed 1969; Fossataro 1914; Gandiglio 1913; Gil 1977; Gordon 1983; Gurlitt 1914; Hartman 1915; Horsfall 1985; Kroll 1914; Lenchantin de Gubernatis 1913; Lenchantin de Gubernatis 1913-14; Liljeholm 1923; Mancini 1912; Pascal 1913; Procacci 1914; Rasi 1913-14; Rasi 1916-17; Rizzelli 1995; Stampini 1918; Terzaghi 1914 и др. – вж. *Цитираната литература* в края на публикацията.

автори, нито едно от тях не дава достатъчно задоволителни отговори на проблемите, които повдига (Desmed 1969: 584–585).

Върху мраморната плоча, съхранявана днес в Римския национален музей, е гравирани дълга епитафия в стихотворна форма, посветена на Алиа Потестас (Обр. 2).

Обр. 2 – Факсимиле на надписа, снето от надгробната стела, Archivi del Museo Nazionale Romano.

Освен едно независимо елегично двустичие, текстът включва две колони от по 25 стиха, които комбинират, без определен ред, 32 дактилически хекзаметра, 8 пентаметра и 4 хептаметра, представляващи често сериозни неравномерности и 6 стиха, изцяло нетипични. От текста е видно, че авторът е бил начетен, тъй като част от епитафията имитира, макар и донякъде непохватно, стихове от сборника *Tristia* на Овидий, писани по време на неговото изгнание в Томи (дн. румънски град Констанца). Въпреки това, в по-голямата си част епитафията е оригинална по своя замисъл и формулировка. Авторът, Авъл Алий (Aulus Allius), е успял да се издигне над баналността на голяма част от епитафиите и да очертае един много прецизен морален и, преди всичко, физически портрет на любимата жена – Алиа Потестас (Allia Potestas).

Гравьорът е изработил епитафията в две колонки, предшествани от прозаически *praescriptum*, разположен централно върху плочата (с посвещение на маните, името и общественото положение на покойната – освободена робиня).

Двете колонки завършват с централно разположен дистих с общо място, забраняващо накърняването на целостта на гроба. В стихотворната част се разкрива самоличността на възложителя – *Aulus Allius*, който е господар, а не съпруг на покойната.

Много противоречия съществуват относно точната датировка на надписа. По време на откриването му, първоначалните изследвания, базиращи се на палеографските му особености, го датират между III и IV в. сл. Хр. и поради тази причина, тази датировка често се използва. Друг стилистичен и лингвистичен анализ предполага, че II в. сл. Хр. е по-вероятната датировка. Независимо от това, много от изследователите приемат, че епитафията не е по-късна от I в. пр. Хр., поради очевидното влияние на поезията на Овидий.

Напоследък, с помощта на палеографски, лингвистични и литературни критерии епитафията се датира във втората половина на II в. (Fernández Martínez 2008: 154).

Dis Manib(us)

Alliae A(uli) l(ibertae) Potestatis

- 1   *Hic Perusina sita est, qua non pretiosior ulla.*
Femina de multis uix una aut altera uisa
sedula. Seriola parua tam magna teneris.
 «*Crudelis fati rector duraque Persiphone,*
 5   *quid bona diripitis exuperantque mala?»*
Quaeritur a cunctis, iam respondere fatigor,
dant lachrimas, animi signa benigna sui.
Fortis, sancta, tenax, insons, fidissima custos,
munda domi, sat munda foras, notissima uolgo,
 10   *sola erat ut posset factis occurrere cunctis;*
exiguo sermone, inreprehensa manebat.
Prima toro delapsa fuit, eadem ultima lecto
se tulit ad quietem positus ex ordine rebus.
lana cui e manibus nuncquam sine caussa recessit,
 15   *opsequioque prior nulla moresque salubres.*
Haec sibi non placuit, numquam sibi libera uisa.
Candida, luminibus pulchris, aurata capillis,
et nitor in facie permansit eburneus illae
qualem mortalem nullam habuisse ferunt,
 20   *pectore et in niueo breuis illi forma papillae.*
Quid crura? Atalantes status illi comicus ipse.
Anxia non mansit, sed corpore pulchra benigno.
Leuia membra tulit, pilus illi quaesitus ubique;
quod manibus duris fuerit culpabere forsan:
 25   *nil illi placuit nisi quod per se sibi fecerat ipsa.*
Nosse fuit nullum studium, sibi se satis esse putabat,
mansit et infamis, quia nil admiserat umquam.

- Haec duo dum uixit iuvenes ita rexit amantes,
 exemplo ut fierent similes Pyladisque et Orestae:
 30 una domus capiebat eos unusque et spiritus illis.
 Post hanc nunc idem diuersi sibi quisq(ue) senescunt;
 femina quod struxit talis, nunc puncta lacessunt.
 Aspicite ad Troiam, quid femina fecerit olim!
 Sit precor hoc iustum exemplis in paruo grandibus uti.*
- 35 Hos tibi dat uersus lacrimans sine fine patronus
 muneris amissae, cui nuncquam es pectore adempta,
 quae putat amissis munera grata dari,
 nulla cui post te femina uisa proba est.
 Qui sine te uiuit, cernit sua funera uiuos.*
- 40 Auro tuum nomen fert ille refertque lacerto,
 qua retinere potest auro collata Potestas.
 Quantumcumq(ue) tamen praeconia nostra ualebunt,
 uersiculis uiues quandiucumque meis.
 Effigiem pro te teneo solacia nostri,
 45 quam colimus sancte sartaque multa datur,
 cumque at te ueniam, mecum comitata sequetur.
 Sed tamen infelix cui tam sollemnia mandem?
 Si tamen extiterit, cui tantum credere possim,
 hoc unum felix amissa te mihi forsан ero.*
- 50 Ei mihi! Vicisti: sors mea facta tua est.
 Laedere qui hoc poterit, ausus quoque laedere diuos:
 haec titulo insignis, credite, numen habet².*

На Подземните богове

Алиа Потестас, освободена (робиня) на Авъл

- 1 Тук лежи жената от Перуджа, от която никога не беше по-красива.
 Едва една или две измежду многото (други жени) изглежда са били като нея
 усърдни. Ти, тъй велика, съхранена сега в една малка урна!
 „Жестока господарке на съдбата, и ти сурова Персефоно,
 5 защо изтръгвате доброто и надделява лошото?“
 Всички това питат и вече се уморих да отговарям.
 Проливат сълзи, благодетелни знаци за нейната душа.
 Силна, свята, упорита, невинна, най-вярна пазителка,
 чиста в дома и достатъчно чиста извън дома, твърде известна на всички;
 10 тя бе сама, но можеше да се справи с всичко.
 Разговаряше благоразумно и беше безупречна.
 Винаги първа ставаше от леглото и също последна си лягаше,
 след като бе оставила всичко в ред.
 Вълната никога не напусна ръцете ѝ без определена причина
 15 и никога не я превъзхождаше в желанието да се отдава. Навиците ѝ бяха
 здравословни.

---

² Текстът е по Saltelli 2003.

- Никога не помисляше за себе си, никога не се сметна за свободна.
Хубавица, с прекрасни очи, златни коси,
съхрани в лицето си красота от слонова кост,
каквато казват не е имала никоя друга смъртна.*
- 20 *И на снежнобелите ѝ гърди очарованието на малките ѝ зърна.
А какво да кажем за краката ѝ? В сравнение с тях, тези на Аталанта са
направо смешни.
Не беше винаги загрижена за външния си вид, а бе прекрасна с нежното си тяло.
Отличаваше се с гладка кожа, без никакви косми.
Може би ще я упрекнеш, че ръцете ѝ били груби,*
- 25 *ала за нея нямаше хубаво нещо, ако не го е свършила със собствените си ръце.
Нямаше желание да научава нищо, смяташе, че нейните дела са ѝ достатъчно.
Остана неопетнена, защото в нищо не се провини.
Докато беше жива, разделяше обичта си между двама млади влюбени,
така че станаха като Пилад и Орест³
една единствена къща ги приютяваше, една душа имаха.*
- 30 *Сега след смъртта ѝ двамата вървят към старостта, разделени един от друг;
това, което такава жена съгради, мигове го рушат.
Спомнете си какво направи една жена някога в Троя,
като моля справедливо да използвам за едно малко нещо величествени примери.*
- 35 *Твоят господар, от чието сърце никога не си се отдалечавала, неспирно плачец,
посвещава като подарък за теб, която си отиде, тези стихове,
които той смята за уместни благодарствени дарове за починалите.
Твоят господар, на когото никоя жена след теб не му се струва добра,
който живее без теб и, макар и жив, вече вижда смъртта си.*
- 40 *Той носи на ръката си непрекъснато в злато името ти,
единственият начин да те запази в златото, предана Потестас.
И колкото по-хубава е възхвалата ми,
толкова повече време ще пребъдеш жива в скромните ми стихове.
Грижа се за образа ти на мястото на самата теб като утеха*
- 45 *свято го почитам, и му поднасям многобройни венци,
и, когато дойда при теб, той също ще ме придружава.
Ала, горкият аз, на кого ще мога да поверя това тържествено поръчение?
Макар че ако имаше някой, на когото да поверя това – след твоята загуба,
едничкото това би могло може би да ме направи щастлив.*
- 50 *Горко ми! Ти победи: превърна твоята участ във моя.
Който посегне да навреди на този гроб, ще дръзне да навреди на боговете.
Повярвайте, възхваляваната в този надпис, има божествена сила.*

Пред нас, както вече стана дума, е една доста изследвана епитафия, разполагаща с много изчерпателен филологически коментар, осъществен от N. Horsfall, в който са изброени всички епиграфски и литературни паралели (Horsfall 1985: 251-273).

---

³ Верни и неразделни приятели (мит.).

В качеството си на една от най-пространните и пълни епитафии, посветени на жена, настоящата епитафия демонстрира синтез на всички елементи на възхвалата като цяло и на възхвалата на жената в частност – от най-традиционните до най-иновативните – обогатени от очевидни и подлежащи на проследяване литературни отгласи и с някои новости, чужди както на литературната, така и на епиграфската традиция (Fernández Martínez 2008: 157).

Фактът, че тази епитафия заслужава особен интерес – отвъд чисто филологическия – става ясен при самото изследване на погребалния паметник, мраморна плоча, чийто текст се характеризира със своеобразна подредба: прозаичен *praescriptum*, състоящ се от два реда, разположени централно, 50 стиха в две колонки (по 25 във всяка една с ясно обозначени краестишия) и два заключителни стиха, центрирани подобно на *praescriptum*-а, и с малко по-голям размер на шрифта. Подредбата на текста, както се вижда на фотографията (Обр. 1), изглежда да копира която и да е страница на някой илюстриран кодекс. Гравьорът, реално изработил надписа, целенасочено е извел извън двете колонки данните, които не се отнасят до покойната, а до самият паметник (в стремежа да се предотврати оскверняването му). Нищо не е оставено на импровизацията, всичко е точно планирано. И това планиране на формалния аспект се разпростира и върху съдържанието на епитафията, при което възложителят на посвещението се е постарал всичко да е прецизно свързано. За тази цел е използвал най-често срещаните общи мотиви в погребалната поезия и основополагащите мотиви на възхвалата на жената през вековете. Вдъхновявал се е също така от класически литературни образци (основно Овидий) и е добавил елементи от всекидневния живот. Резултат от всичко това е този портрет, едновременно литературен и правдив, на автентична жена от плът и кръв, пълен с конкретни и лични информативни детайли с неопенима документална стойност.

Текстът на епитафията, очевидно написана от любовника на Алиа Потестас – Авъл Алий, бивш неин патрон, може условно да се раздели на три части. Първата от тях акцентира върху добродетелите на Алиа, описвайки я като изключително трудолюбива: „винаги ставаща първа и лягаща си последна да спи..., не оставяйки никога без причина везбата си с вълна“. Втората възхвалява красотата ѝ с полу-еротични описания на тялото ѝ и отбелязва, че тя живее в хармония с двама влюбени в нея мъже. В третата част авторът оплаква смъртта ѝ и обещава, че „тя ще живее толкова дълго, колкото е възможно да бъде, благодарение на неговите стихове“.

Епитафията е оригинална и по-скоро необичайна, в сравнение с достигналите до нас епитафии, по няколко причини:

- Постава въпроса за наличието на полиандрия (многомъжие) – Алиа живее в хармония с „двама млади влюбени“, „по примера на Пилад и Орест“;
- Еротичното физическо описание – тя е с щедро тяло и гладки крайници, с бели като сняг гърди;
- Липсата за типичната за надгробната поезия форма.

По всяка вероятност самата Алиа е от гръцки произход. Много е вероятно, също така, необичайното име *Potestas*, което означава „сила, мощ, власт“ на латински, да е просто превод на гръцкото име Δύναμις, което също означава „власт“.

Един от обичайните мотиви на *lamentatio* в стихотворните епитафии са *criminationes*, търсенето на виновните (Lier 1903: 460; Lattimore 1942: 183 sq., Hernández 2001: 34 sq.). Сред тях са съдбата, парките, Фортуна, смъртта, или, както в настоящия случай, съдбата и Персефона (ст. 4), призовавани с обичайните обвинителни епитети: *crudelis*, *dura*. Упрекът, освен това, се вписва във всички характеристики на общото място: формулира се с въпрос по начин, при който възложителят на посвещението, както и останалите надживели (*quaerituracunctis*, ст. 6), директно проклинат съдбата и Персефона. Прибягва се също така до едно от най-обичайните словосъчетания *crudelis fati rector* (ст. 4), засвидетелствано също в акузатив (*crudeliafata*, CLE 1279,5) или в аблатив (*crudelibusfatis*, CLE 398,3).

Друга обичайна форма на *lamentatio* се състои в демонстриране на признани на болка и плач от страна на надживелите (Lattimore 1942: 202 sq.; Hernández 2001: 66 sq.), общо място (мотив), до което прибягва също авторът на посвещението на Алиа Потестас. В настоящия случай съпътствано от приношение на сълзи, повторено на различни места в текста (*dant lacrimas*, ст. 7; *lacrimans sine fine patronus*, ст. 34) в качеството му на още един елемент от погребалния култ, както и на доказателство за обичта, която покойната заслужавала приживе. Това двойно упоменаване на сълзите допринася за пълното разгръщане на общото място: болката на господаря (ст. 34) и на всички от обкръжението на покойната (ст. 7).

Смъртта на любимо същество предизвиква в надживелите *taedium uitae*, което води със себе си друг епиграфски мотив – желанието да се умре колкото се може по-скоро, да не продължаваш да живееш след смъртта на съпруга, децата или на освободената робиня, както в настоящия случай (Lier 1903: 464 sq.; Lattimore 1942: 203-205). Господарят на Алиа Потестас също прибягва до отглас от този мотив в ст. 39: *qui sine te uiuit cernit sua funera uiuos*.

Често мотивът за *aureus titulus* (златен надпис) съставя част от *laudatio* на покойния (Cugusi 1980-81: 59; 1986: 80, n. 16), или като реален израз на богатството на паметника, или просто като деклариране, че покойният би заслужавал епитафия със златни букви в унисон със стойността на живота му. В настоящия случай, споменатите златни букви не са точно тези на епитафията, а тези, които господарят предвидимо носи гравирани на гривна с името на покойната (*auro tuum nomen fert ille refertque lacerto*, ст. 40).

Авторът на епитафията прибягва също до един от най-употребяваните мотиви на *consolatio* – безсмъртието, на което би се радвал покойният, благодарение на паметника и надписа, които ще служат за утеха (Hernández 2001: 118 sq.): *quantum(ue) tamen praeconia nostra ualebunt uersuculis uiues...*

(ст. 43-44). И дори оставаме с впечатлението, че паметта на покойната би се увековечила преди всичко посредством издигането на фигура (статуя, барелеф?) – *effigiem pro te teneo solacia nostril* (ст. 44) – хипотеза, която за момента е недоказуема, но би могла да бъде подкрепена от начина на физическото описание на покойната.

На тази фигура – реална или въображаема – на гроба или в дома му, Авъл Алий ще поднася гирлянди от цветя (*quam colimus sancte sartaque multa datur*, ст. 45) – обичаен литературен мотив в латинската епиграфика от императорската епоха, който ще допринесе за просъществуването на паметта за Алиа. Ала, за да бъде ефективен този символ на безсмъртието, цветята трябва да се обновяват, поради което господарят се ангажира да го прави до живот и усеща липсата на деца или наследници, които да увековечат старанието (*sed tamen infelix cui tam sollemnia mandem?...*, ст. 47 и сл.).

Единението в гроба – още един от обичайните мотиви на *consolatio* (Hernández 2001: 130 sq.) – се посочва изрично в ст. 46: *cumque at te ueniam tecum comitata sequetur*.

Последният дистих, специално изтъкнат не само в качеството си на строфа, но дори и формално (центрираност върху плочата и по-голям шрифт), е пряко предупреждение към пътника (повествователният тон се заменя с пряко въздействащ) с молба да се пази гробът (Galletier 1922: 32-35; Lattimore 1942: 118-121; Hernández 2001: 256 sq.) – типично епиграфски мотив, особено често срещан в Италия: *laedere qui hoc poterit ausus quoque laedere diuos, haec titulo insignis credite numen habet*. Формулировката (както и епитафията като цяло) е оригинална, доколкото споменава боговете и придава на покойната божествена категория, завръщайки се в тези заключителни стихове към същата хипербола, с която започва произведението: *qua non pretiosior ulla* (ст. 1).

Естествено е, като става въпрос за епитафия, посветена на жена, да не липсват най-традиционните за жанра елементи. И наистина епитафията на Алиа Потестас представлява синтез на всички тези елементи, като същевременно внася – откъдето и големият интерес, който предизвиква – някои важни новости.

За да няма никакви съмнения за естеството на възхвалата, която Aulus Allius предстои да разгърне, епитафията започва с тон на хиперболично съперничество и конфронтация (*qua non pretiosior ulla*, ст. 1), както е известно, че се случва в сходни текстове (CLE 1996: *omnes uicisti specie, doctrina puella*, ст. 1). Съперничество се поддържа и припомня през цялото стихотворение (ст. 10: *sola erat...*; ст. 15: *opsequioque prior nulla*; ст. 19: *qualem mortalem nullam habuisse ferunt*; ст. 38: *nulla cui post te femina uisa proba est*). Терминът *pretiosior*, както и много други в стихотворението, е предизвикал различни тълкувания, които се фокусират или върху красотата, или върху по-общата възхвала на съвкупността на качествата на покойната (Gordon 1983; Horsfall 1985; Saltelli 2003). Като цяло прилагателното *pretiosior* не се свързва с физическата красота нито в литературата, нито в епиграфиката, а със стойността (материална и човешка)

и често се появява редом с един друг термин на сравнението – *auro* (както в *Ov. Ars* 2.287: *pretiosior auro* и в *CLE* 1996,3: *auro...pretiosius*). Откъдето може да се заключи, че вероятно би било по-адекватно да разберем въвеждането на *pretiosior* в първия стих не толкова като единично позоваване на красотата на покойната, колкото като общо заявяване на всички качества, които ще бъдат детайлно представени в последващите стихове. Тези детайли започват да се появяват в ст. 8 с първия списък от качества в асиндетон (следвайки най-чистия епиграфски стил, срв. *CLE* 158,2; 237,1; 765,1; 843,1; 959,2 и т.н.), които прекрасно се вписват в стария модел на жената, конституиран се постепенно от времената на републиката и основаващ се на свързани с дома – морални и физически – качества. Авторът на посвещението приписва на Алиа всички добродетели на римската матрона (*fortis, sancta, tenax, insons, fidissima custos, inreprehensa, ..., obsequio*, и т.н.). Той до такава степен е искал да следва модела, че се видял принуден да приспособи към обстоятелствата (нека не забравяме, че Алиа Потестас не е била негова съпруга, а освободена робиня) някои от елементите, доколкото тя в действителност не е била матрона. Така например словосъчетанието *fidissima coniunx* (*вярна съпруга*), което има голяма епиграфска продуктивност, е заместено тук с *fidissima custos* (*най-верен, проверен пазител*), свързвайки се освен това с един от най-древните мотиви, отнасящи се до жената – нейната грижа по уреждането на домашното огнище. Сред нейните качества – без да се напуска моделът – откриваме също *opsequioque prior* (ст. 15), при което се използва прилагателно, традиционно свързвано със съпружеското чувство, за описание на отношението на покойната към любимите ѝ същества. Господарят не може да се позове и на деца, доколкото е нямало такива, но използва заключителните стихове, за да изрази изрично, че му липсват, доколкото след смъртта му няма да има кой да се грижи за гроба на двамата и да обновява приношението на цветя (*sed tamen infelix cui tam sollempnia mandem...*, ст. 47).

Във възхвала като тази с воля за изчерпателност не може да отсъства *lanificium*-ът (преденето на вълна) – дейност, изтъквана в старогръцката литература и епиграфика, където жената се обрисова по образ и подобие на Пенелопа, и която просъществува като символ в латинската литература в продължение на векове, както вече имахме повод да споменем в тези страници: *lana cui e manibus nuncquam sine caussa recessit* (ст. 14).

Дори отвъд качествата ѝ на матрона, на безупречния ѝ морал (*moresque salubres*, ст. 15), на домакинските ѝ похватности и физическа красота, се възхвалява нейния *sermo* (начин на говорене), качество, което е повече свързано с интелектуалното, отколкото с домакинското или физическото, представяйки ни по този начин едно по-социално лице на жената.

Физическата красота на покойната, която представлява един от най-топическите мотиви на възхвалата, получава в тази епитафия една оригинална и

интересна трактовка, повлияна може би – но това не е нищо повече от хипотеза – от статуя на покойната (*effigiem pro te teneo*, ст. 44). Може да се каже, че възхвалата на красотата на Алиа Потестас започва директно в ст. 17 и продължава до ст. 23⁴.

Противно на обичайното, възхвалата не е обща, нито се ограничава да изброи познатата поредица от общи мотиви (*decor, pulchra, forma*, и т.н.). Директно се пристъпва към детайлно физическо описание, което освен това съвпада с конвенционалното описание на портрет (отгоре надолу). И точно това ни вдъхва увереност да мислим, че авторът на посвещението пристъпва към това описание, основавайки се върху конкретен образ – хипотеза, която би могла да получи подкрепа от ст. 44: *effigiem pro te teneo*. Започва от очите ѝ (*luminibus pulchris*, ст. 17), продължава с косите (*aurata capillis*, ст. 17)⁵, лицето (*nitor in facie... eburneus*, ст. 18). Слиза – и тук описанието става напълно оригинално – към гърдите, където се задържа по необичаен начин не само върху цвета им (*pectore et in niueo*, ст. 20), но и върху размера и очертанието, и дори включително и върху зърната (*breuis illi forma papillae*, ст. 20). Продължава с краката, правейки изрично сравнение с краката на Аталанта (*quid crura? Atalantes*, ст. 21), митологична фигура, обезсмъртена от Овидий със силата и красотата на краката ѝ (Ov., *Am.*, 3, 2, 29 sq.; Ov., *Ars*, 3, 775 sq.), и напомняйки ни за споменатия вече *incessu commodo* на Клавдия (CLE 52) и подразбиращата се връзка с походката на Венера, най-вероятно опосредствана през иконографията (Fernández-Gómez 2003). След краката описанието завършва с общо споменаване на целостта на тялото ѝ (*corpore pulchra benigno*, ст. 22) и се възползва от споменаването на ръцете – загрубели от всекидневната работа – за да смени регистъра и да премине от физическите качества към моралните от ст. 25 нататък.

Заслужава да се изтъкне, в качеството му на литературно средство, прякото въздействие на немалко пасажи, преди всичко от Овидий, в един текст, изпълнен, от друга страна, с изключително ценни разговорни черти. В много стихове се откриват очевидни отгласи, които бележат воля за подражание (или като парадирание, или плод на литературната култура на автора, или за да се възползва от определени безупречни метрически последователности). По този начин ст. 7: *dant lacrimas, animi signa benigna sui* използва Овидиевия стих *et lacrimas animi signa dedere sui* (Ov., *Trist.*, 1, 8, 28). Стиховете 42 у 43 (*quantumcumq(ue) tamen praeconia nostra ualebunt, uersiculis uiues quan-*

⁴ „Хубавица, с прекрасни очи, златни коси, съхрани в лицето си красота от слонова кост, каквато казват не е имала никоя друга смъртна. И на снежнобелите J гърди очарованието на малките J зърна. А какво да кажем за краката J? В сравнение с тях, тези на Аталанта са направо смешни“ (ст. 17-23).

⁵ В рамките на важността на русия цвят на косите, който преобладава в литературата от Катул насетне и който води до разгръщането на прилагателни от типа на *flauus, auricomus* и т.н.

diicumque meis) напомнят също Овидиевите *quantumcumque tamen praeconia nostra ualebunt, carminibus uiues tempus in omne meis*, при които имитацията вече е много близка до центонната техника⁶. Заключителната клаузула *numen habet* е също с Овидиев произход (Ov., *Am.*, 3, 3, 12; Ov., *Pont.*, 2, 8, 6, и т.н.) и явяваща се също при поети като Сенека (Sen., *Oct.*, 911) или Марциал (Mar., *Epigr.*, 8, 80, 6). Употребата на тези стихове от автора на епитафията, приложени към покойната, е доста необичайна и би могла да подкрепи твърдението, че някои от тях са били използвани само поради ползата от метрическата им форма (Fernández Martínez 208: 163).

В епитафията са включени и детайли от всекидневния живот, пръснати сред стиховете, вмъкнати сред общите епиграфски и литературни мотиви и елементите, характерни за възхвалата на жената. Стих 10 (*sola erat ut posset factis occurrere cunctis*) ни показва една кадърна жена, способна да се справи с много неща. Стих 13 (*se tulit ad quietem positis ex ordine rebus*) – прилежна, ранобудна жена, която не ляга преди да е привела всичко в ред. Стих 23 (*leuia membra tulit, pilus illi quaesitus ubique*) – жена, загрижена за външния си вид, за кожата си, за краката си. Стих 24 (*quod manibus duris fuerit culpabere forsant*), изпълнен с реализъм – една жена от плът и кръв, с ръце закоравели от къщната работа, за която тя сама се грижи.

В крайна сметка, имаме пред себе си един добър синтез на повествователните стратегии, с които през вековете се подхожда към възхвалата на жената в рамките на една литературна традиция, която се характеризира с пълнота и правдоподобие, дължащо се на чертите на принадлежност към римската култура, които тези реални жени – реални покойници – придават на епитафията.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

Mar., Epigr.: Martialis, Epigrammata
Ov., Am.: Ovidius, Amores
Ov., Pont.: Ovidius, Epistulae ex Ponto
Ov., Trist.: Ovidius, Tristia
Ov., Ars.: Ovidius, Ars Amatoria
Sen., Oct.: Seneca, Octavia

Albini 1969: G. Albini, Dis Manib. Alliae A. L. Potestatis... Alcune osservazioni. // Rendiconti dell'Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna, 7. Bologna, 1913-14, 31-36.

Armini 1927: H. Armini, De epitaphio Alliae Potestatis. – Eranos, 25, 1927, 105-122.

Brugi 1913: B. Brugi, L'elogio di Allia Potestas perugina. Nuovo titolo sepolcrale romano. // Atti Istituto Veneto di Scienze, 72, 2. Venezia, 1913, 829-834.

⁶ Обединяване на разнородни фрагменти.

- Brugi 1913:** B. Brugi, Per l'onore di Allia Potestas perugina. // Atti Istituto Veneto di Scienze, 73, 2. Venezia, 1913, 415-429.
- Bourne 1915:** E. Bourne, The Epitaph of Allia Potestas. // Classical World: A Quarterly Journal on Antiquity, 9, 1915, 114-116.
- Castelli 1914:** G. Castelli, Alcune osservazioni giuridiche sull'epitaffio di Allia Potestas. // Rendiconti Istituto Lombardo, 47. Milano, 1914, 369-380.
- CIL:** Corpus Inscriptionum Latinarum
- CLE:** Carmina Latina Epigraphica
- Costa 1912-13:** E. Costa, L'elogio di Allia Potestas. // Rendiconti dell'Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna, 6. Bologna, 1912-13, 30-38.
- Costa 1913-14:** E. Costa, Ancora sull'epitaffio di Allia Potestas. // Rendiconti dell'Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna, 7. Bologna, 1913-14, 41-43.
- Cugusi 1980-81:** P. Cugusi, P., Un possibile tema dei Carmina Latina Epigraphica: l'Aureus titulus. // Annali della Facolta di Lettere e Filosofia dell'Universita di Cagliari, Vol III (XL) (publ. 1982), 5-9.
- Cugusi 1986:** P. Cugusi, Rilettura di Carmina Latina Epigraphica vecchi e nuovi. // Epigraphica, 48, 73-97.
- De Marchi 1914:** A. De Marchi, Allia Potestas. // Corriere della Sera, 12 Maggio, 1914, 3.
- Desmed 1969:** R. Desmed, L'épitaphe d'Allia Potestas (CIL VI 37965) et ses problèmes. // Revue belge de philologie et d'histoire, tome 47, fasc. 2. Bruxelles, 1969, 584-585.
- Fernández-Gómez 2003:** C. Fernández Martínez – J. Gómez Pallarès, Dearum mulierumque incessus: CLE 52,7 y Virg. Aen., 1, 404-5. // Latomus, 62.2, 2003, 311-320.
- Fernández Martínez 2008:** C. Fernández Martínez, CLE 1988: los tópicos, la literatura y la vida. // Studia Philologica Valentina, Vol. 11, n.s. 8, 2008, 153-166.
- Fossataro 1914:** P. Fossataro, Qualche altra osservazione e proposta sull'epitaffio di Allia Potestas. // Athenaeum, 2, 1914, 330-334.
- Fossataro 1913-14:** P. Fossataro, Sull'epitaffio di Allia Potestas, vv. 28-32. // Bollettino di fillogia classica, 20, 1913-14, 233-234.
- Galletier 1922:** E. Galletier, Étude sur la poésie funéraire romaine d'après les inscriptions, Paris.
- Gandiglio 1913:** A. Gandiglio, Intorno al v. 22 dell'epitaffio di Allia Potestas. – A & R (Atene e Roma), 16 (1913), 329-332.
- Gil 1977:** J. Gil, Epigraphica II. // Cuadernos de Filología Clásica, 13, Madrid, 1977, 287-291.
- Gordon 1983:** A. E. Gordon, Illustrated Introduction to Latin Epigraphy, Berkeley.
- Gurlitt 1914:** L. Gurlitt, Die Allia-Inschrift. // Philologus, 73, 1914, 289-301.
- Hartman 1915:** J. J. Hartman, De Alliae Potestatis epitaphio. // Mnemosyne, 43, 1915, 385-403.
- Hernández 2001:** R. Hernández Pérez, Poesía latina sepulcral de la Hispania romana: estudio de los tópicos y sus formulaciones, Valencia.
- Horsfall 1985:** N. Horsfall, CIL VI 37965 = CLE 1988 (Epitaph of Allia Potestas): A Commentary. // Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, 61, 1985, 251-273 (Bonn).
- Kroll 1914:** W. Kroll, Die Grabschrift der Allia Potestas. // Philologus, 72, 1914, 274-287.
- Lattimore 1942:** R. Lattimore, Themes in Greek and Latin Epitaphs, Urbana (Illinois), 1942.
- Lenchantin de Gubernatis 1913:** M. Lenchantin de Gubernatis, L'epitafio di Allia Potestas. // Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes, 41. Paris, 1913, 385-400.
- Lenchantin de Gubernatis 1913-14:** M. Lenchantin de Gubernatis, Ancora sull'epitafio di Allia Potestas. // Bollettino di fillogia classica, 20. Torino, 1913-14, 109-114.

- Lier 1903:** B. Lier, Topica carminum sepulcralium latinorum, I-II. // *Philologus*, 62, 1903, 445-477, 563-603.
- Lier 1904:** B. Lier, Topica carminum sepulcralium latinorum, III. // *Philologus*, 63 1904, 54-64.
- Liljeholm 1923:** A. F. Liljeholm, Gravskriften över Allia Potestas. // *Eranos*, 21, 1923, 97-119.
- Mancini 1912:** G. Mancini, ROMA. Nuove scoperte nella città e nel suburbio. // *Notizie degli scavi di antichità*, 9. Roma, 1912, 155-158.
- Pascal 1913:** C. Pascal, Una strana iscrizione metrica latina. // *Atene e Roma*, 16. Firenze, 1913, 257-272.
- Procacci 1914:** G. Procacci, A proposito dell'epitaffio di Allia Potestas. // *Bollettino dell'Associazione Archeologica Romana*, 4. Roma, 1914, 49-56.
- Rasi 1913-14:** P. Rasi, Gli studi recenti sull'epitaffio di Allia Potestas e la metrica del carne. // *Atti Istituto Veneto di Scienze*, 73, 2. Venezia, 1913-14, 687-733.
- Rasi 1916-17:** P. Rasi, Sul verso 32 dell'epitaffio Alliano. // *Bollettino di filologia classica*, 23. Torino, 1916-17, 16.
- Rizzelli 1995:** G. Rizzelli, Il dibattito sulle ll. 28-29 dell'elogio di Allia Potestas. // *Studia et documenta historiae et iuris*, 61. Milano, 1995, 623-655.
- Saltelli 2003:** E. Saltelli, L'epitaffio di Allia Potestas (CIL VI 37965; CLE 1988), un commento. // <http://lettere2.unive.it/sal-telli>
- Stampini 1918:** E. Stampini, Curiosità Alliane. // *Rivista di filologia e di istruzione classica*, 46, Torino, 1918, 95-98.
- Terzaghi 1914:** N. Terzaghi, Perché Allia fu infamis? (A proposito dell'iscrizione di Allia Potestas). // *Atene e Roma*, 17. Firenze, 1914, 115-119.